

CELAL-ZADE MUSTAFA'NIN SELİM-NAME ADLI ESERİ VE BU ESERİNDE DEVLET FELSEFESİ, SİYASET VE İDARE ANLAYIŞI

Kılıç, R. (2000). Celal-zade Mustafa'nın "Selim-name" adlı eserinde devlet felsefesi siyaset ve idare anlayışı. Bilge Dergisi, S. 24, Ankara, ss. 85-88.

Prof.Dr Remzi Kılıç

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Celal-zade Mustafa, SELİM-NAME

Hazırlayanlar Ahmet UĞUR-Mustafa ÇUHADAR

Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara,1990,s: XII+462.

Celâl-zâde Mustafa'nın kendi ifadesi ile eserinden, Devlet Felsefesi, Siyaset ve İdare Anlayışı konusundaki düşüncelerine geçmeden önce, eseri Selim-nâme hakkında bilgi vermek ve Celâl-zâde Mustafa'yı kısaca tanıtmak istiyorum.

Bu hususta yararlandığım kaynak, Celâl-zâde Mustafa'nın Selim-nâme adlı eseridir. Eser, Prof. Dr. Ahmet UĞUR ve Öğretim Görevlisi Mustafa ÇUHADAR tarafından II-Kısım olarak hazırlanmıştır. I.kısım transkripte edilen metin, II.kısım ise bugünkü dile aktarılmış halidir. Eser, Kültür Bakanlığı Yayınları arasında, 1000 Temel Eser dizisi, 154 numara ile 1990 yılında Ankara'da basılıp yayınlanmıştır. İki kapak arasıXII+462 sayfadır.

1494 yılında bugünkü Kastamonu Vilayetinin Tosya Kazasında doğan Mustafa Çelebi 1567 yılında vefat etmiştir. Tosya'lı kadı Celâl'in oğludur. "Koca Nişancı" diye bilinmektedir. Eserine, "Measir-i Selim Hani" ismini vermiştir. Müellif, Divan'da Reisü'l-Küttâb ve Nişancı olarak çalışmıştır. Düşünce ve davranışlarıyla tam bir Selim taraftarıdır.

Eser Mukaddime, Sebeb-i te'lif'i kitabtan başka yirmi iki fasıl'dır. Hacim bakımından diğer Selim-nâmelerden geniştir. Yavuz Sultan Selim Han'ın doğumuyla başlar, hiç bir olayı atlamadan, O'nun ölümüyle bitirir. I. Kısım 1-224. sayfalar arası transkribe, II. Kısım ise 225-455. sayfalar arası bugünkü dile aktarımdır.

Akıcı bir üslup ile Türkçe olarak yazılan eser, birinci el kaynaktır. Arapça ve Farsça orijinli terkiplere de rastlanmaktadır. Milli Tarihimiz bakımından çok faydalı olan bu eser adet, anâne, inanç, deyimlerimiz ve ata sözlerimizin yanı sıra pek çok ayet ve hadis ile de doludur. Eser yer yer beyitler ile süslenmiş ise de, nesir olarak yazılmıştır.

Selim-namenin aslına bağlı kalarak konuyu ele alacağız. Eseri olan "Meâsir-i Selim Hâni" de Tosya'lı Celâl-zâde Mustafa'nın Devlet F'elsefesi, Siyaset ve İdare anlayışı hakkında ki, düşünce ve görüşleri nelerdir? Baştan ayağa taramış olduğumuz bu kitabın içinden Celal-zade Mustafanın kendi beyan ettiği fikirlerini aynen belirtiyorum.

Celâl-zâde Mustafa, eski Türk Devlet Geleneğine de uygun olarak, Padişahı vasfederken mübarek yaratılışlı, makamı cennet olan padişah, dünyanın sığınağı, güneş gibi yüksek ve tesirli sultan, mübarek kanatlı hüma(devlet)kuşu, yücelik ve saltanatın doruğu, hilafet ve izzet yuvası, büyük fetihler anahtarının hanesi, bereketi umuma ait olan, cennet mekan, merhum ve affolunmuş olan, Sultan Selim hazretleri, diyerek O'nu yüceltmektedir.

Yönetimde, sarayda daima sevilen sayılan, hüner ve fazilet sahibi kimselere, doğru, dürüst, güven ve emniyet içerisinde, mevki ve rütbelere layık olanlara verilmişti. İyi ve güvenilir kimselere devlet işleri danışılır, onların görüşleri mutlaka alınırdı, demektedir.

Devlet başkanını şöyle sıfatlandırmaktadır. Osmanlı Devletinin tahtı, hüsrev bahtlı talihinin makamı, mevkii ve mekanı yüce olan padişah, Dara, İskender, Hüsrev ve Kisra gibi kulları olan, Feridun haşmetli ve Cemşid iktidarlı, hüma hasletli, Cem makamlı, Nuşirevan şöhretli şah, devrin saadetli şanlı sultanı ululuk merkezi şanı yüce hakan, cihanı aydınlatan güneş

rütbeli dindar müslümanların koruyucusu, memleketler fetheden tacın incisi, hükümdarlık kitabının fihristi, alemi süsleyen sancakları diken, ikbal ve saadet semasının ayı, yeryüzünün başarılı hükümdarı, Hz. Peygamberin dininin sağlam ipi, daima kendisinden yardım beklenen Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, şeriatın düzeni, yüce ümmetin dayanağı, doğu ile batı arasında hükmü geçen, ayrıca pek çok büyük, ünlü şehrin ve bölgelerin iklimlerin hükmedicisi olarak vafetmektedir.

Sarayı nimetlerle dolu, mal ve mülkü gayet çok, alimleri ve ihtiyaç sahiplerini her zaman gözetendir. Saltanat, idare işleri için düzenlenmiş bir kaide, hilafet işleri içinde o devir de sağlam bir kural yürürlükte idi. Memleketin durumlarını düzeltme işi usulüne uygun olarak yapılıyordu. Devlet işleri gayet gizli tutulurdu. Bunu Vezir-i Azam, tuğra hizmetine bakan nişancı ve divan katibinden başkası bilmezdi. Toplantılarda esas gaye gizli tutulurdu. Padişahın başarısının sebepleri, evvela Allah'ın yardımı ve izni, ikinci olarakta, saltanat işlerinin ifşa edilmeyip gizli tutulmuş olmasıdır. Eğer sultanların işleri açık olursa, düşmanları hazırlık yaparlar, gaye hasıl olmaz.

Yönetimde birtakım güçlükler çıkabilir. İlim sahibi olan her akıllı kimse bunu kabul eder. Çok sözde çok efsane olur. Doğruya rağbet eden azdır. Çoğu kimseler isteklerinde maksatlıdır. Gerçekleri bilmek zor ve güçtür. Doğruluk ve samimiyet yolu çamurludur. Doğru söze yalan derler, doğru söze güvenmezler. Dünya ehli aşırı istekleriyle, kötülüğe yönelir, gayretli ve hakkı gözeten adam azdır.

Padişah, faziletli, kahraman, devrinde benzeri olmayan bir cihangir, cesaret kaynağı, kemal güneşi, memleketler fetheden, ülkeler alan, görüş ve akıl cihetinden, olgun, zeki ve bilgili idi.

Kötü idarecilerin ve kötü idarenin vasıflarını bilmekte lazımdır ki, onlar yapılmaya Devlet erkanı ve saltanatın ileri gelenleri hasta olup, insaf dairesinden çıkmış, adaletten mahrum, konuşup açıldıkları kimseler, hırslı, bencil, hile ve riya sahibi, yüksek mevkilere erişmekle, gurur ve makamın esiri olup, dünyalık rütbeye ve mala sahip olmakla, kendilerinin

fena işlerini düşünüp fesat içinde olmaktadır. II. Bayezid devri devlet erkanının çoğu böyle idi. Makam ve mevkilerimiz zayi olur düşüncesi ile hep Sultan Selim aleyhine fitne ve fesat içre olup Sultan Bayezid'e O'nu yaman bildirmişlerdi. Fitne yaratan olayları olduğundan başka türlü gösteriyorlardı. İdarede haksız olarak kalmak isteyenler ve zulmedenler, fesat ve firari erbabını kandırarak isyan ve tuğyana yönlendirip, haksız kargaşa ve savaşlara sebep oluyorlar. Verilen öğüt kötülöklere sebep olursa, sonunda kötü öğüt veren adam rezil olur.

Şirk ehlinin hilesinden sakınmak, bozgunculara yaklaşmamak fesat karışan öğüdü dinlememek, düşmanın nasihatıyla iş yapmamak, kötü niyetli kimseler ile dost olmamak, sevgisiz ve gaflette olanlar ile tanışmamak, cahilleri arkadaş edinmemek gerektir. İşi, siyaset ve idareyi, akıllılarla, soylularla, ilim sahibi alimlerle, doğru ve olgun kişilerle, kalp gözü, feraset ve basireti açık olanlarla, temiz yaratılışlı olanlar ile, alemde bahtiyar olmak istiyorsan adaletli kimselerle, başarılı şahıslar ile, ilim ve marifet ikliminin üstün anlayış sahipleri ile, şefkat sahibi, huzur veren hizmet ve zafer sahibi olanlarla, iyilik seven ve devlete bağlı olanlarla yürütmelidir.

Bir nevi kitabın içindekiler diyebileceğimiz, bölümleri ki, sonuç ile beraber yirmi üç fasılda neler hikaye edilmiştir? Kısaca bölümlerde nelerden bahsedilmiştir? Bunları kısa kısa belirtmekte fayda vardır. "Measir-i Selim Hani" adlı incelediğimiz eserin içindeki bölümlerin nelerden oluştuğunu kısaltarak açıklamak gerekir.

Birinci bölüm: Hoş sıfatlı şahsın (Sultan Selim) yüce menkibelerini ve güzel huylarını açıklar.

İkinci bölüm: Sultan Selim'in Trabzon şehrinde bulundukları zaman meydana gelen uğurlu olayların tafsilatı ile İranlıların ibret verici bazı haberleri hakkındadır.

Üçüncü bölüm: Osmanlı Devletinde o zaman da zafer kazanan askerin durumu ile sarayda bulunan tuğ ve sancak sahibi vezirlerin hayret veren haberleri hakkındadır.

Dördüncü bölüm: Selim'in Trabzon'da iken İslam ölkelerinden

savaşçılar getirterek, Gürcistan'a yaptığı akınları, Devletin intizamı ve Yüce İslam Dininin adalet kurallarının yerleşmesi için aldığı güzel tedbirler hakkındadır.

Beşinci bölüm: Dünyanın kara parçalarını yöneten Hakanların Sultanı Padişah Süleyman Han hazretleri için Sultan Bayezid'den Sancak talebinde bulunulması ve bu nedenle meydana gelen olayların ayrıntıları hakkındadır.

Altıncı bölüm: Kırım Tatarının hanı Mengli Giray Han ile Selim'in konuşmaları ve o esnada Hanın oğlu Saadet Giray'ın Selim Han'la ilgili yaptığı olaylarla ilgili tafsilat hakkındadır.

Yedinci Bölüm: Tatar taifesi ile mülakattan sonra Selimin askeriyle Rumeli'ye geçmesi, Sultan Bâyeziddin ziyaret için izin isteğinde bulunması, Saraydan elçi olarak gelen Sarıgürz ile görüşmesiyle ilgili olaylar hakkındadır.

Sekizinci bölüm: Sultan Selim'in Rumeli'ne geçmesi üzere kardeşi Sultan Ahmet ve diğer şehzadelerin harekete geçmesi üzerine Anadolu'da kargaşa çıkması, Şah Kulu ayaklanması, Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'nın katli ile ilgili olayları bildirir.

Dokuzuncu bölüm: Şah Kulu fitnesinin yok edilmesi, Vezir-i azam Ali Paşa'nın Anadolu'ya geçişini beyan eder.

Onuncu bölüm: Sultan Selim'in Saraya gelmek üzere hareketi ve Sarayda babaları ile karşılaşması ve gelişen garip hadiseleri bildirir.

On birinci bölüm: Selimin 0 olaydan sonra tekrar Kefe vilayetine gelmelerini bildirir.

On ikinci bölüm: Sultan Ahmet'in tahta geçmek üzere İstanbul yakınındaki Maltepe'ye gelmeleri ve bu esnada sarayda çıkan kargaşa hakkındadır.

On üçüncü bölüm: Padişah Selim hazretlerinin ikinci defa saraya gelmesi ve Osmanlı tahtına örnek padişah, vatan sığınağı ve saadet kaynağı olmasını açıklar.

On dördüncü bölüm: Selim'in Anadolu vilayetine geçerek kardeşleri, Sultan Ahmet'le savaş ederek, Bursa şehrine varıp, bazı şehzadeleri de helak ederek Sultan Korkut ile olan olayları açıklar.

On beşinci bölüm: Selim'in tekrar tahtına geçerek, bahar da askerleriyle Acem(İran) Seferine çıkıp, Tebriz, Azerbaycan ve Fars Kısrası saydığı Şah İsmail'i yenmesi hadiselerini açıklar.

On altıncı bölüm: Zafer sonuçlu o seferden dönüp, Amasya da kışlayıp, Kemah Kalesini fethederek, Türkmen ve Dulkadirlü vilayeti valisi Alâüddevle'nin olayları hakkındadır.

On yedinci bölüm: Padişah'ın Diyarbakır yöresini fethi ve o bölgeye beylerbeyi tayinini açıklar.

On sekizinci bölüm: O memleketlerin fethi üzere İran Şah'ının fitne çıkarması ve Safevi hanlanından Kara Han'ın mağlubiyetini açıklar.

On dokuzuncu bölüm: İkinci defa ilkbahar da sefere çıkıp, Mısır ülkesini fethederek Kansu Gavri'yi yenip Şam, Halep, Kudüs, Mısır diyarını, Habeş, Arabistan ülkelerini, İskenderiyye, Dimyat, Mekke ve Medine'nin durumlarını beyan eder.

Yirminci bölüm: Mısır seferinden Anadolu'ya dönüşünü anlatır.

Yirmi birinci bölüm: Anadolu'da Celali diye bilinen eşkiyanın durumunu, fitnelerini yok etmek için Ferhat Paşanın asker ile gönderildiğini açıklar.

Yirmi ikinci bölüm• Sultan Selim'in fani alem'den ahirete göçünü anlatır.

Yirmi üçüncü bölüm: Kitabın sonuç bölümüdür. Birtakım hikayeleri ihtiva eder.

Burada kitapta bulunan bölümlerden kısaca bahsettikten sonra, genel olarak geniş geniş anlatılan kısımlardan, Devlet idaresi ve siyaseti ile ilgili ve askeri eğitimle ilgili bilgileri aktarmaya çalışalım.

İyi bir idarecinin vasıfları olarakta Sultan Selim'in şahsında, dileği iyi olmaktı, olgun kimselere iltifat ederdi. Cesur korkusuz kimseleri beğenir, iyilik kapısına kul olurdu. Mal, mülk ve cevherin Onun yanında hiç bir değeri yoktu. Bütün insanlığa hükümdar olmaktansa, bir zavallı gönlü gamdan kurtarmayı tercih ederdi. Şahsiyetsiz kimselere, kadın tipli erkeklere, asla iltifat etmezdi. Soysuz, mayası bozuk ve cimri olan bir şahsa itaat etmek Ona göre büyük günahı. Kısacası

mala değil, insana önem verirdi.

Sultanlar tac ve tahtı ile bbrlenirler, O ise hiç kimseye baş eğmezdi, taht ve tactan ar ederdi. Halifelik kaftanına layık olduğu halde, fakirlik elbisesi giyer, ipekli yaldızlı, sırmalı ve gösterişli elbiseler giymezdi. lkeler fethetmeyi düşünür, yeme ve uyumaya, eğlenmeye düşkün değillerdi. Akşam ve sabah çaba ve gyretleri insani olęunluęu kazanmaktı. Yiğitler O'nun sözünü tutar, cihan O'na boyun eğerdi. Yeryüzüne baştan başa hükmedip, cihanı farz ve nafileyeye itaat ettirdi.

Düşmanlarını çok iyi tanır, asla fırsat vermez, onlara hükmeder, bunun yanısıra da, ilim ve sanat ehlini, anlayışlı kimseleri, kılıç ve kalem sahiplerini, ks ve sancak sahiplerini edebiyatçıları kendisine en yakın arkadaş seçerdi. Cahiller ondan uzak, fakirler Ona yakındı. Halkı gözetir, ileri gelenleri korurdu. Sanatkarları korurdu, tac sahipleri O'nun aciz birer kölesiydi.

Müslümanları doğru yolda kılmakla görevli, adaletli, kendisinde ilahi bir kudret bulunan, dinin sığınağı, ehli sünnet inancına bağlı, kafirlerin kanadını kıran, islam ülkelerini düzelten, devlet ve zafer sahibi, Hz. Muhammed'in dininin temellerine sıkı sıkıya bağlı, şefkat ve merhamette benzeri olmayan İslam lkelerinde tek kişiye dahi haksızlık ve zulüm yapılmasını hoş görmeyen, zulüm ve haksızlığı büyük günah sayan, kendisini padişah yahut hükümdar bilmeyen, Yüce Allah'ın aciz ve fakir bir kulu, insanların işlerini yapmakla görevli en aşağı bin yaratık görmek özelliğine ve şuuruna sahipti.

Kafirlerin tahta oturmaları, ülkeler fethetmeleri, saltanat sürmeleri uygun mudur? İslamın gayreti yok mudur? diye müslümanların daima nde ve üstün olmaları gereğine inanırdı. Huyu temiz yumuşak yüzlü, saltanatı olgun, iyiliğe iyilik ile karşılık verirdi. Oldukça cömert, ihsanda bulunmada üzerine yoktu. Devrinde zulümden eser yoktu. Onunla reaya(halk) mutlu ve sıkıntıdan kurtulmuştu. Halk sayesinde rahat olup, herkes iktidarında kazanlıydı.

Bilenlerle bilmeyenlerin bir tutulması, aşağılık kimselerin

başa geçmesi, bayağı alçak kişilerin şerefli koltuklara oturması, iyilere denk tutulması, öteden beri takip edilen usullerin terk edilmesi, saltanat ve idarenin, ilahi sünnet üzere olmayışı, ahmak kimselerin saltanat işlerine bakması, dinin adını perde yaparak, dünyaya zulüm yapılması, ibadethanelerin maksadı dışında kullanılması, elem ve zulümle dinin güzelliğinin örtülmesi katiiyetle uygun değildir.

Siyaset ve iyi idare sahibi, kesin bilgi ve marifet, fazilet ve irfan cevherlerini elde etmeyi arzu etmelidir. Bütün vakitlerini ilim ve irfan sahipleriyle beraber olmaya tahsis etmiş, en iyi zamanlarını tarihçiler ve alimler ile sohbette geçirirlerdi. Dünyanın güneşle aydınlandığı gibi, ilimle cihan emir altına alınır, ilimle dilenciler şah olur, her arzu ilimle hasıl olur, düşüncesiyle hareket etmelidir.

İslamın gaza ruhu ile hareket edip, çok çalışıp, düşmanlara fırsat verilmemelidir. Kilise yerine cami yapılmalı, İncil yerine Kur'an-ı Kerim ayetleri okunmalıdır. Ezan-ı mübin gözetilmelidir. Şehirler imar edilmeli, toprak iyi değerlendirilmelidir.

Özellikle devrimizde ortaya atılan iddiaların tam aksine, günümüzden dört-beş asır önce yazılmış o dönemi açık ve net bir şekilde anlatan elimizdeki esere göre Osmanlı ülkeleri Allah'ın yardımıyla, Muhammed'in apaçık dinine uygun, padişahların sevinç sarayı, makamları yüce tahtıdır. Cennet gibi ülke imar edilmiş, her şehri mücahitlerin sığınağı, köyler cennet gibi, herbiri ibadet ve taatle meşgul olan karargahlardır. Her makam din bilginleri ve faziletli ilim adamları ile doludur. Kutsal tapınaklar, tarikat şeyhleri ile şereflenmiş, parlak ve nurlu camiler akıllı kimselerle bezenmişti. Osmanlı askerleri ibadet ve taata düşkün gaziler olup, başarılı mücahitlerdi, saldırganlar değillerdi.

Osmanlı sarayında adet ve kanun bütün büyük padişâhların kapıları kapalı değil, açık olurdu. Her mutlu padişahın büyük bilginlerle dolu şerefli huzurlarında idarî tedbirler, mücahitlerle ilgili öneiler görüşülürdü. Kendileriyle istişare edilen devlet adamları, o zamanın yiğitleri fazilet ve kemal sahibi hür kimseler olup, gerçekten temiz inançlı müslüman,

taassuptan uzak, hak bilir, şefkatli, samimi, dindar olurlardı. Şerefli huzurlarında haktan dönmek büyük günah, rüşvet yoluna gitmek büyük suç, yanlarında karanlık bir kuyu idi. Bu nitelikler olmayınca kimse padişaha vezir olamazdı. Halk çocukları soylu olmayıp, fakat saraylarında beslenip, öğretilip eğitilerek, ilim ve faziletlerle yetişip, yüceltilen kimseler, vezirliğe tam layık ve hak kazanacak şekilde yetişirse, o'da vezir olurdu. Doğruluktan ve hak dairesinden ayrılmayan ilim adamları ve iyilerle istişare ederlerdi.

Yaratılmış olan fertlerden tek kişiye zulüm ve tecavüz etmeye ve ettirmeye rızaları olmayıp, dünya dolusu mal mülk olsa, altına gümüşe ve cevhere iltifat etmezlerdi. Zamanlarında, yakınlık, ilgi, taassup, öfke, hıyanet ve rüşvetle kimseye makam vermekten daha büyük günah ve suç yoktu. Hepsi doğru hakikat caddesine uyan ve süregelen kanunlara göre müslümanların işlerini görmeye adalete alışıklardı.

Bu yollarla bezendikten sonra bölgeleri imar edilip, halkı sevinçli, millet ve devlet düşmanları yenik olurdu. Bu yüce mevkiye erişip, tam layık olmayınca kimseye vezirlik vermezlerdi. Olgun vezirin dil kılıcı cihan mülkünü baştan başa fetheder.

Kılıç ve kalem ikizdir. Kalem ve hançer idarenin ortağıdır. Kalem ve kılıç olmadan ülkenin düzeni yıkılır. Fakat kalemde faydalar çoktur. Kalemle kılıç bulunur, kılıçla kalem bulunmaz. Zira kılıcın işi yıkmak, yok etmektir. Kalemin faydası şenlik ve imardır.

Devlet idaresinde ve üst kademelerde yapılan yanlış işleri de şöyle anlatır: İçeri, aşağı hizmetlerdeki bazı ehil olmayan kimseleri, çabucak üstün mevkilere eriştirmek, sarayda beslenmiş boş kafaları, saltanat işlerinden habersizleri, hilafet uslubunda namsızları, anlayışsız aklı kısa, ülke düzeni ile ilgili işlerde kalpleri zayıf ve ilmi cılız kimseleri vezirlik koltuğunda yetki sahibi kılmak gibi hususları, şiddetle reddederdi.

Başarısız kimselerin yüksek makamlara çıkması, bozguncu ve fitneci olan kimselerin ülkenin köşelerini kapması, kendilerinde büyüklenme ve kibir olanların bu huylarını ortaya

koymaları, ilim görmemiş ahmak çocukların, tecrübesiz şahısların, ayıp ve hüner nedir bilmeyenlerin, devlet işlerini ele almaları, cevher ve mal sahiplerinin, bilmedikleri işleri sormaktan çekinen kişilerin tayin ve atamaları ellerinde bulundurmaları, rüşvet, yakınlık, adam kayırma ve taassup kapılarının açık olması, adalet işlerinin atılması, zulüm ve düşmanlığın şefkat ve acıma duygularını yok etmesi, üst makamların yiğitlik ve mertlik sahiplerine değil de, alçaklara, yeteneksiz kimselere verilmesi idarededeki yanlış uygulamaları ve sakatlığı gösterir.

Devlet başkanı veya milleti yönetenler, insanların, idare ettiği tebaanın kendilerine Allah'ın bir emaneti olduğunu, ahirette onların işlerinden dolayı sorumlu olacağını, asker ve halkı adalet üzere yönetmek gerektiğini, Mahşer günü halkından ötürü Devlet yönetenlerin hesaba çekileceğini bilmesi inancı içinde çalışmalıdırlar. Yanlarına seçilen vezirler, II.Bayezid devrinde olduğu gibi, içki, eğlence, gece gündüz isyan ve günahla meşgul, keyif veren içkiler ve şaraplarla uğraşırsa, şarkıcılar ve çalgıcılar dinlemekle vakit geçirirse, dünyaya tapan, altın, gümüş, mal mülk toplamakla uğraşan, zenginler ile düşüp kalkan, makam ve mevkileri parayla satan, mal toplamakla meşgul olan, av avlamakla, bütün mesaisini, vahşi hayvanlar ve kuşlar avlamakla geçiren, avcı köpekler ve kuşlar bulup besleyen kimselerden meydana gelirse, devlet böyle ehli keyf ve aldırışsız, sorumsuz, itikadı bozuk şahıslar tarafından idare edilirse, geçmişte olduğu gibi devlet zayıf düşer, halk perişan olur, millet zelil olur.

Yavuz Sultan Selim askerlerine bir hitapta Sarayımızda idaremizde asıl kulumuz, yolumuza sadakatile can ve baş koyup, bize yoldaşlık ve hizmet edenlerdir. Yüksek makamlar ve yararlı dirlikler onlarındır. Kullarımıza niye mihnet edelim, onlar samimidirler. Müslüman, adaletli, temiz inançlı, dindar ve iyilik prensipli olanları ileri çekmek lazımdır. Yoksa asker diye beceriksizlere pinti ve alçaklara değer verip yaramazı adam etmek padişahlık alameti değildir.

İyi bir idarecinin başta gelen özelliği adaletli olmaktır. Kalbi zulme engel, kendiside adaletli olmayan şah olamaz.

Hakikat yoluna kılavuzluk olursa, cihanda padişahlık devam eder, demektedir. Yine adalet padişahın süsü, adalet cevherdir, padişahta müşteridir. Yazar, Şah Kulu ayaklanmasından bahsediyor, bize idarede olabilecek boşluklarda veya kargaşa halinde fırsatçıların ve fitne, fesat guruplarının çıkabileceğini, çıktığını ve onların meydana getirdiği zararları anlatmaktadır.

Fitne çıkıp dünyayı zulümle doldurdu. İnsanlar birbiriyle savaşmak zorunda kaldılar. Her tarafta haksız yere kan aktı. Dünyanın düzeni bozuldu. İçki ve şarap açıktan içilir oldu. İslam halkına birçok zulümler yapıldı. Sapık ve azgın olanlar, bazı mamur şehirleri bastılar. Fitne ve isyan binbir güçlkle bertaraf edildi.

İbretli bazı güzel beyitlerin nesir hali de şöyledir. Yetenek olmayınca yukarıya göz dikme, başa edep tacını giy, ululuk makamı kültür ister, atın yerine katır bağlanmaz. Şan ve şerefe layık değilken başa geçme, ay ışığı değilken dolunay olmaya özenme. Sıradan bir taşın değerli bir taş olacağı yoktur. Ahırdaki at bakıcısı emir olamaz. Cesaret ve yiğitlik padişahlara ilahi bir lütuftur. Şahlar cesaret ve yiğitlikle dünyayı alırlar. Padişah savaşa yönelirse doğu ve batıya hükmeder. Özellikle saltanat Allah vergisidir. Haksız işe gayret hata, Hakkı unutmak beladır. Alemin padişahı var demezler, iki cihanın ve ötesinin ilahı vardır derler. Tanrı'dan gafil olmak hoş değildir. Cihana şahlık Hakk hizmeti olup, 0 kime verirse ihsandır.

Şahsın durumu huyundan bilinir.Çünkü iş kişinin aynasıdır. Kişiyi dilinin ihtiva ettiği şey bildirir. Cahiller sırlarını gizlesede, fazilet sahiplerine haberler bildirilir. Sanatkar işinden yiğit adamlarda hareketinden belli olur. Bu dünyanın yokluğu gerçek olup, insanın sonunda giyeceği eceldir. Şah ve emirden hiçbirisi serbest kalmayıp sonunda kara topraktan elbise giyerler. Cihan vefasızdır gönül verme, Meliklerin yeri yokluk tahtıdır. Gençlik, devlet, ikbal ve arkadaş uğurlu mutlulukla ahvale mahremdir. Adaletli ol ki, cihan hükmüne boyun eğsin. Ey padişah azmin zaferlere arkadaş olsun, hükmün altına al, cihan buyruğunu yerine getirsin. Seferde güçlü ve başın dik

olsun. Hayy olan Allah her zaman yardımcın olsun.